

УЖИВАННЯ ПОВНИХ І КОРОТКИХ ФОРМ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто проблему вживання повних і коротких форм особових займенників у польській мові в непрямих відмінках на матеріалі публіцистичних текстів.

Ключові слова: займенник, особовий займенник, повні форми, короткі (енклітичні) форми.

The article is focus on the use of full and short forms of personal pronouns in Polish language in oblique cases, through the analysis of literary texts.

Key words: pronoun, personal pronoun, full form, short form.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с употреблением полных и кратких форм личных местоимений в польском языке в косвенных падежах на материале публицистических текстов.

Ключевые слова: местоимение, личное местоимение, полные формы, краткие формы.

Дослідження в межах морфології стосуються стану функціонування особових займенників у польській мові, які в родовому, давальному і знахідному відмінках однини та множини мають як **короткі (енклітичні)**, так і **повні форми**.

На сьогодні проблема функціонування польських особових займенників, які виступають у двох формах, є доцільною і потребує подальшого вивчення. У польському мовознавстві короткі та повні форми особових займенників не були об'єктом комплексного вивчення: наявні лише поодинокі невеликі розвідки, автори яких так чи так торкалися питань, пов'язаних з використанням повних і коротких форм особових займенників у польській мові (Є. Бральчик, Я. Мьодек, П. Бонк, Б. Бартницька, М. Яворський та інші).

Окрім того, часто в художніх текстах, у сучасній польській пресі, телевізійних програмах відбувається вживання повних форм особових

займенників замість коротких. Трапляється надуживання повних форм польських особових займенників у непрямих відмінках, що пояснюється впливом українських відповідників. Тому **актуальність роботи** зумовлена необхідністю комплексного дослідження вживання повних і коротких форм особових займенників на матеріалі публіцистичних текстів.

Мета статті – проаналізувати способи вживання повних і коротких форм особових займенників у польській мові.

Як відомо, займенник заміщує іменник, прикметник, числівник або сполучення іменника з прикметником, як правило, виражаючи співвідношення висловлювання з попередньою інформацією.

Польські займенники – це повнозначні слова, які вказують на предмети, але не називають їх. Відмінності у вимові або написанні між займенниками можуть бути дуже незначними і непомітними, але в той же час виражати істотні смислові відтінки [5, с. 276].

Особові займенники в польській мові представлені самостійними лексемами, які поділяються на три особи однини і множини: 1-а особа – *ja, ty*; 2-а особа – *ty, wy*; 3-я особа – *on, ono, ona; oni, one* [5, с. 280]. Як і іменники, вони піддаються відмінюванню.

В однині займенники всіх трьох осіб мають повні і короткі форми (у родовому, давальному і знахідному відмінках (крім орудного і місцевого відмінків): *ciebie / cię; tobie / ci; jemu / mu; jego / go*). Повну форму вживають на початку речення, напр., *Mnie się to nie podoba* [2, с. 25], тоді, коли хочуть висловити протиставлення, контраст або особливо виділити займенник (на нього падає логічний наголос), напр., *Pozdrawiam, szczególnie Ciebie; Wybieram Ciebie; Jezu, ufam Tobie; Lubię ją, ale nie jego* [8, с. 98]. Повна форма використовується також тоді, коли займенник виступає як самостійне висловлювання, напр., *Nie zaprosiłaś go? – Jego? Nie* [7, с. 154].

Повні форми мають самостійний наголос, можуть стояти на початку, у середині та в кінці речення. Короткі, ненаголошені (так звані енклітичні) форми виступають тільки в середині речення, у більшості випадків після

дієслова, напр., *Nie podoba mi się to; Pozdrawiam cię szczególnie; Chcę go zobaczyć; Pamiętam go dobrze; Pomożesz mi w pracy?; Nie mogę ci pożyczyć; Staram się mu wszystko tłumaczyć; Na początku wydawało mi się, że nie jestem gotowa na zmiany* [3, с. 30; 32-33]. Вони не можуть стояти на початку речення; слід уникати їх уживання в кінці речення, за винятком коротких речень: *Znam go; Widzimy cię; Widziałem ją; Życzę ci; Pomagam mu (jej, im); Wierzę mu (jej, im); Radzę mu (jej, im)* [5, с. 281].

Після прийменників завжди вживаються повні форми, напр., *idę do ciebie*, але *szukam cię; czekam na ciebie*, але *kocham cię; Wszystko układam pod niego; Właśnie na nią czekałam; Coraz trudniej jest na nią wkurzać* [2, с. 25].

Отже, як бачимо, на вживання повних і коротких форм особових займенників впливає логічний наголос і позиція в реченні. Наголошуючи займенник, утворюючи його акцентовану (повну) форму, ми підкреслюємо важливість за змістом слова в реченні; змінюючи логічний наголос, ми надаємо висловленню різних смислових відтінків: „*Mnie to daj*”, „*Jego nie widzę*”, „*Tobie wszystko zawdzięczam*”, *Ciebie nie pytam o zdanie, tylko jego!*, *Zaproszę ją jutro, ale jego nie chcę tu widzieć!*, *Mnie to nic nie obchodzi!* [4, с. 57; 61; 109]. Якщо за змістом у реченні потрібно підкреслити значення або важливість іншої людини, то тоді ми створюємо опозицію. Наприклад, *Nie jego potrzebuję, lecz ciebie!*, *Wiem, że wujek Jan bardzo mnie lubi, ale ciebie uwielbia!*, *Dam ci, jemu nie, "Nie przepraszam jej, przepraszam ciebie"* [4, с. 109; 161].

Впливає на вибір займенника і його позиція в реченні, а саме вживання займенників після дієслів, за якими завжди слідує короткі форми: „*Daj mi to*”, „*Nie widzę go*”, *Nie pytam cię, gdzie byłaś, Zaproś je na sobotę, Zapytaj ich o drogę, Szukaliśmy cię wszędzie, Słucham jej od rana, Spodziewamy się go jutro, Podaruję ci obraz, Opowiedz mi bajkę, Wierzysz mu?, Podobało jej się to mieszkanie?, Kup mi syrop, Dziwię ci się, że chcesz tu pracować* [4, с. 57; 61; 109; 161].

Треба звернути увагу на те, що в займенника 2-ї особи однини *ty* під час творення форм непрямих відмінків відбувається чергування основ: у родовому і знахідному відмінках представлена основа з м'яким *ci-*: *ciebie, cię*; вона представлена і в короткій формі давального відмінка *ci*. Інші форми утворюються від основи з твердим *t-*: *tobie, tobą, o tobie*. У цьому полягає відмінність від української мови, де основа з твердим *t* - представлена лише в одній формі –орудного відмінка: з *тобою* [5, с. 281].

У займенників 3-ї особи в непрямих відмінках виступає також форма з початковим *n-*, напр., *niego, niemu, niej, nią*. Ця форма вживається після прийменників у родовому, давальному і знахідному відмінках: *ja go (jego) nie lubię, ale tam dla niego prezent; podziękuję jej / dzięki niej tam mieszkanie; czekam na niego, już go widzę*. Форми з *n* єдино можливі тільки в оруд. і місц. відмінках: *interesować się nim, nią; iść z nim, z nią; myśleć o nim, o niej* [5, с. 281].

Якщо в реченні вживається кілька займенників у короткій формі, то займенник у формі давального відмінка ставиться перед займенником у формі знахідного, родового або місцевого відмінків, напр., *Adam dał mi różę / on mi ją dał. On mi nie dał książki / on mi jej nie dał. On mi opowiadał o babci / on mi o niej opowiadał* [5, с. 282].

Таким чином, перелік вищезазначених правил є мовною нормою і відхилення від них призводить до помилок. Проте в публіцистичних виданнях зустрічаються приклади, коли повна форма особового займенника замінюється короткою або навпаки.

З одного боку, це може бути зумовлено певними стилістичними та акцентуаційними потребами. Наприклад, в журналі „*Pani*” в одній із статей можна зустріти вислів *Kocham Ciebie* [3, с. 34]. З погляду мовної норми це не є правильним, адже, як ми вже знаємо, після дієслів використовуються тільки короткі форми особових займенників. Але автор для більш емоційного забарвлення і створення контрасту (в більшості випадків уживання повної форми відбувається на основі порівняння) використовує повну форму

особового займенника. Порівняємо два речення: *Muszę ci coś powiedzieć: kocham cię - szepnął pan Rochester* (у цьому випадку акцентуємо увагу на коханні); *Mój mąż się nie liczy! Kocham CIEBIE! - powiedziała wzburzona Anna* [3, с. 36] (тут ми створюємо опозицію: Анна не любить чоловіка, вона кохає тільки Вронського. Тут підкреслюється значення людини та ставлення до неї.).

Як вже було зазначено вище, під впливом українських відповідників трапляється надуживання повних форм польських особових займенників у непрямих відмінках. Це пояснюється тим, що в українській мові, на відміну від польської, немає варіантних – повних і коротких – форм особових займенників у непрямих відмінках, наприклад: *Podoba mnie się..., Ona powie mnie, jak...* (замість *podoba mi się; powie mi*) [6, с. 78].

З другого боку, часто для мовної економії повна форма особового займенника *mnie* в давальному відмінку замінюється короткою формою *mi*. Звичайно це не допустимо і треба звертати на це увагу: „*mi się wydaje*” замість „*Mnie się wydaje*” або „*mi się zrobiło słabo*” замість „*Mnie się zrobiło słabo*” чи „*zrobiło mi się słabo*” [1]. Або ж використання короткої форми *mi* замість повної *mnie* в знахідному відмінку, що теж є неправильним, наприклад: „*Rzuciła mi i ta już innego chłopaka*” (фільм „*Chłopaki nie płaczą*”). Звичайно, правильним є „*Rzuciła mnie...*”. Колись так було, що особовий займенник *ja* 1-ї особи однини в знахідному відмінку мав дві форми *mnie* і *mię* залежно від того, падав на них наголос чи ні. Сьогодні коротка форма *mię* зникла і залишилась тільки повна форма *mnie*.

Отже, проаналізувавши праці публіцистичних видань і визначивши конкретні межі вживання коротких і повних форм особових займенників у польській мові, можна зробити висновок, що існує чітко визначена мовна норма, якої ми повинні дотримуватися під час уживання форм особових займенників. Відхилення від цієї норми може бути спричинене: по-перше, авторським втручанням для надання змісту тексту стилістичного і емоційно-експресивного забарвлення; по-друге, мовною економією (уживання

коротких форм особових займенників замість повних), що є неправильним і свідчить про порушення правил реалізації мовної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bralczyk Jerzy – Zaimki i gramatyka [Електронний ресурс] / Bralczyk Jerzy. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Hz46MU-E2ys>.
2. Komendołowicz Iza. Dobrze zgrani / Iza Komendołowicz // Pani. – 2015. - № 07. – S. 24-26.
3. Komendołowicz Iza. Byłam, jestem, będę / Iza Komendołowicz // Pani. – 2015. - № 07. – S. 30-37.
4. Lipińska Ewa. Z polskim na ty / Ewa Lipińska. – Kraków: Universitas, 2003. – 291 s.
5. Madelska Liliana. Praktyczna gramatyka języka polskiego / Liliana Madelska. – Kraków: Universitas, 2012. – 451 s.
6. Masojć I. Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie – I. Masojć. – Warszawa, 2001. – S. 78.
7. Nagórko Alicja. Zarys gramatyki Polskiej / Alicja Nagórko. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2003. – 331 s.
8. Papierz Maria. Zaimki w języku i w tekście: studium Słowacko-polskie / Maria Papierz. – Kraków: Universitas, 2003. – 115 s.
9. Pyzik Józef. Przygoda z gramatyką / Józef Pyzik. – Kraków: Universitas, 2003. – 470 s.